

BALANÇ FINAL I ESTRATÈGIES D'ACTUACIÓ PER A LA COMARCA DE LA MARINA ALTA

RESUM: En aquest capítol presentem les principals conclusions dels casos estudiats. S'exposen unes línies estratègiques d'actuació amb diversos enfocaments i visions de comarca, amb la incorporació de polítiques locals de transparència i participació ciutadana.

PARAULES CLAU: Canvi social, mitjans de comunicació, governament, línies estratègiques.

1. Recapitular per entendre

Arribats a aquest punt, és menester fer una ullada enrere i preguntar-nos quines són les conclusions que podem extraure, dels més de quaranta anys de conflictes socials i territorials a la comarca de la Marina Alta. Al llarg d'aquest monogràfic, hem recopilat la majoria de les confrontacions de caire social que tenien al territori la seua base d'actuació.

És el moment de respondre el llistat d'interrogants i preguntes que ens vam formular a l'inici dels treballs: **Per què, Quan, Com i Per a què**. De la mateixa manera, els autors d'aquest número també creiem interessant obrir un debat al voltant del nostre **futur** com a comarca. Aprofitem l'ocasió, per plantejar una sèrie de **d'estratègies d'actuació**, que entenem, poden ser útils per als nostres governants, col·lectius d'associacions i ciutadans. Aspiram a tenir una societat més justa, transparent i cohesionada. També sostenible en allò referent a les qüestions mediambientals.

Un dels reptes que tenia l'equip de recerca, era el de trobar un fil conductor vàlid per explicar tots aquests fenòmens. La multitud de factors i variables que intervenen, ens obliga a conèixer en profunditat l'evolució social i cultural del nostre territori. Estem en condicions d'afirmar que, si el factor geogràfic ens ha ajudat a agrupar i distingir els diferents tipus de conflictes, el pas del temps

ens ha permès explicar els canvis socials i polítics.

Una cosa és ben clara; la reacció social es mou sempre, bé en termes d'afecció directa que comprometen els interessos privats o particulars, bé per motius vinculats a la filia o sentiment de pertinença a un territori. Un territori "simbòlic", capaç d'aglutinar la consciència mediambiental i la valoració per la cultura pròpia.

Als anys setanta, amb l'arribada de les primeres teories procedents de l'ecologisme, s'aconsegueix articular una sèrie de discursos més o menys sòlids i coherents a favor de la defensa del nostre medi ambient. Però no sempre ha sigut així. De fet, la història de l'ecologisme, en mans de segons quines societats o quins interessos, també està plena de discursos sense massa rigor científic. Argumentaris que alerten de perills o amenaces que, segurament, són inexistents o exagerades.

Un dels detalls més significatius que hem pogut observar, ha sigut la implicació de l'alumnat de l'Institut de Batxiller Historiador Chabàs de Dènia, en temes ecològics, socials i polítics durant la transició política espanyola. Almenys al principi dels conflictes, els alumnes i antics estudiants d'aquest centre educatiu, van participar activament en alguns dels enfrontaments més importants de la nostra comarca.

En tot cas, el missatge ecologista xocava amb les idees dominants. Recordem ací la introducció del capítol urbanístic, en el qual dèiem que el "*desarrollismo*" era entès com una veritable tasca patriòtica del moviment franquista.

Una vegada construït el missatge, només quedava la seua divulgació. S'optà majoritàriament per buscar el carrer, sobretot quan l'Estat espanyol estrenava el dret de lliure reunió i manifestació amb l'aprovació de la Constitució l'any 1978. I és que, efectivament, els nous drets s'exercien amb l'ànim de protestar, de molestar.

Han passat més de quaranta anys i el fenomen de la manifestació, lluny de parèixer un sistema arcaic de queixa, encara és el mecanisme reivindicatiu més cridaner i efectiu. Així es demostra en les manifestacions pacífiques, per exemple del 15 M. "Formes" que ens demostren que, en algunes ocasions, poden provocar canvis de conducta en l'opinió de la classe política o empresarial¹.

La societat que va protestar als carrers de la Marina Alta, almenys al principi, ho va fer segurament per l'absència de canals fluïts per canalitzar les

¹ La llei de transparència és avui un projecte de llei (La Ley de Transparencia, Acceso a la Información Pública y Buen Gobierno). El Consell de ministres l'aprova el 27 de juliol de 2013 i queda pendent que passe pel congrés dels diputats.

seues idees. No hi havia una altra. Però l'anàlisi de casos que hem estudiat, també ens permet identificar un canvi o gir en les formes emprades per la societat. Als últims anys, han sorgit, almenys, dos casos a la comarca, en els quals han predominat les habilitats pròpies d'una societat culta i avançada. Grups o col·lectius que ara coneixen els seus drets i que exploren altres vies per dur endavant les seues protestes.

2. Fent un repàs

Encara que la gènesi de bona part dels casos, almenys els més antics, els podríem datar a finals de la dècada dels anys seixanta, les seues manifestacions socials i territorials acabarien per aparèixer a les dècades posteriors.

La necessitat d'urgent modernització del país, imposava els criteris econòmics com única manera d'entendre i de fer la política d'aquells anys. El perfil social de la població del país, encara era mentalment camperola i tradicionalment migradora. No hi havia massa elements de resistència.

Les propostes d'intervenció territorial derivades de la urbanització i les infraestructures, quasi no han variat en allò que és essencial: Una administració o un promotor-empresari, despleguen un pla o projecte que es gesta d'esquenes a la població. El marc social dominant, ve marcat per la pràctica absència d'una cultura proteccionista i també de l'acord.

Un dels primers conflictes que hem analitzat al capítol d'infraestructures, és el produït pel projecte de construcció d'un reemissor de televisió al cim del Montgó. La problemàtica sorgia l'any 1978, amb l'oposició de part de la ciutadania a la construcció d'unes obres que afectaven als jaciments arqueològics. Aprofitant la celebració de les primeres "Jornades Ecologistes del Mediterrani de l'Estat espanyol", naixeria la primera colla ecologista a la Marina: el Grup Ecologista Montgó. A mesura que es pretenien legalitzar les obres, l'associació dissenyà l'acció de protesta al bar "Els Països", i prompte es prendrien les accions de carrer. Les formes segurament s'extremaren un poc al moment de defensar la causa. Pintades, *l'escrache* que sofrí l'alcalde de Dénia, o la crema de maquinària de les obres, foren alguns dels exemples. La situació es complicaria de tal manera que, fins i tot, es proposaria un sistema de referèndum local, finalment rebutjat pel Governador civil. L'acumulació de totes les protestes socials i després polítiques, provocaren que les obres no continuaren, i la màquina cremada formà part del paisatge del Montgó durant molts anys.

Eixe mateix any, sorgeixen les intencions d'instal·lar una planta asfàltica vinculada a la construcció de l'autopista AP-7 als municipis d'Ondara i

Pedreguer. El grup de població que s'oposava al projecte, arribaria a congregar fins a 2000 persones al trinquet de Pedreguer. La immensa majoria de la població, s'enfrontaria obertament amb l'empresa encarregada de construir i explotar les obres (*AUMAR*). L'assemblea de l'any 1978, tingué continuïtat en forma de manifestacions, que posteriorment davallaren en diversos incidents i detencions a la caserna de la guàrdia civil. De la mateixa manera que succeí en el cas del Montgó, també es cremaren màquines, a més de declarar-se, fins i tot, una vaga de fam per part d'alguns veïns. Encara que pràcticament tot el poble de Pedreguer s'oposà a la planta en l'assemblea del trinquet, finalment, acabà construint-se.

Altres infraestructures tampoc s'han lliurat de la polèmica. Parlem per exemple de les ampliacions del port de Dénia, Xàbia i Moraira, la projecció de subestacions elèctriques a Calp o Dénia, o els projectes de construcció de diverses infraestructures derivades de la "Guerra de l'Aigua".

Pel que fa als conflictes sorgits arran de causes urbanístiques, el cas del Puig de la Llorença al Poble Nou de Benitatxell, pot ser siga el més cridaner i representatiu a les nostres terres. Un cas d'urbanisme massiu, que començà en els últims anys del franquisme amb la venda per part de l'Ajuntament, de la mateixa serra a l'empresa promotora "VAPF". La mercantil seria posteriorment la responsable de la urbanització *Cumbre del Sol*. La principal controvèrsia, es deriva del recolzament inequívoc de pràcticament tot un poble, al voltant d'un projecte urbanístic d'aquestes dimensions. És sens dubte, un cas de manual, perquè reflecteix perfectament el xoc de cultures i les formes d'entendre el que podia ser creixement i la prosperitat de tot un poble. La tensió es va fer palesa als carrers, en dues manifestacions convocades pels grups ecologistes per protestar per les obres. De fet, el sentit de la marxa s'invertiria pels propis residents que estaven a favor del projecte. L'Administració prendria cartes en l'assumpte forçant la redacció d'un insuficient Pla Especial de Protecció. L'instrument urbanístic s'envoltava de polèmica, gràcies a una permuta de sòl que, en teoria, pretenia minimitzar els impactes mediambientals.

Ben diferent ha sigut la proposta urbanística dels tres *macro-PAI* de Parcent, que comparteixen amb el cas anterior, els trets més significatius de "l'urbanisme de promotor". Parcent reflecteix l'evolució i maduresa d'un poble, que es mobilitza davant un problema que amenaçava seriosament la integritat de tota la Vall de Pop. Les protestes de Veïns de Parcent sempre foren pacífiques, i exploraren tots els camins possibles fins arribar a les últimes conseqüències, tant en el camp jurídic com polític. A diferència del cas de Poble Nou, s'aprovà en un context on les reivindicacions "Salvem", ja estaven esteses i consolidades pràcticament en tot el país. La plataforma aconseguiria vehicular tota la protesta, fins entrar en la formació política independent

Coalició Democràtica de Parcent. També s'assoliria la internacionalització del conflicte en el moment en què la qüestió arribava a les esferes europees, posant en el punt de mira a tot l'urbanisme valencià.

L'amenaça de determinats àmbits geogràfics d'indubtable valor mediambiental al nostre litoral i prelitoral, faria que es declararen per part del govern autonòmic, els primers Espais Naturals Protegits a la nostra comarca. Els tres Parcs Naturals existents, el Montgó, el Penyal d'Ifac i la Marjal de Pego-Oliva, han patit intensos debats, revoltes i manifestacions socials, sempre en relació amb les seues propostes de protecció, ordenació i gestió. Tots aquells episodis tenen en comú l'ús del carrer i la pancarta segons els casos, però també es combinaren amb reunions formals que mostraven una evolució per canviar les coses.

En relació amb el Parc Natural del Montgó, podem dir que sempre ha existit un consens general per protegir aquesta emblemàtica serralada. Ara bé, s'han patit nombrosos interessos particulars o empresarials que han dificultat el procés de gestió del seu recinte. El Montgó recull un bon llistat de disputes del tot variades: controvèrsia amb les seues fites, determinacions derivades dels seus instruments de gestió, greuges vinculats a les indemnitzacions per drets de tanteig i retracte, bloqueig o atorgament de llicències urbanístiques, adequació d'obres i serveis en zones residencials, etc.

La protecció de la Marjal de Pego-Oliva introdueix el debat més temperamental, amb la component derivada dels interessos agrícoles. En altres casos, on el turisme acaba per desplaçar amb certa facilitat els usos vinculats al camp, no tenen una translació directa al municipi de Pego. Bona part dels veïns, defenien fins als últims extrems la predominança agrícola sobre qualsevol altre aspecte. L'alcalde del moment, Carles Pasqual, arribaria a xafar presó per delicte ecològic. El simbolisme de la terra, el seu valor i usos seculars, toparen brutalment amb les reivindicacions conservacionistes.

La protecció del Penyal d'Ifac, i més concretament el cas del vessant nord, fou un altre dels conflictes apareguts en relació amb la protecció d'espais naturals. Ací el treball de conscienciació d'una plataforma ciutadana, forçaria el blindatge complet d'Ifac per part del Consell. Calp no ha tingut una resposta social contundent al voltant del seu urbanisme, completament desmarcat en quant a model i tipologies, de la resta de municipis de la Marina Alta. En tot cas, en aquest municipi del sud de la Marina, sempre han aparegut moviments socials de caràcter puntual. Grups i col·lectius que sempre han reclamat amb vehemència, la necessitat de protecció o reducció dels impactes urbanístics. Aquestes activitats també es feren sentir en altres casos al municipi, com foren les Salines o els Banys de la Reina.

Un altre cas que podem considerar diferencial, amb certes similituds formals amb el cas de Parcent, és el que va tindre lloc en la conca del riu Girona. Té el seu origen en un episodi extraordinari de pluges amb les consegüents inundacions l'any 2007. Arran d'aquest episodi que suposà nombrosos danys i la pèrdua d'una vida humana, es creà la Plataforma Ciutadana Riu Girona. Un grup de persones que realitzà tota una tasca de control, seguiment territorial i polític, en favor d'una òptima gestió d'aquest riu. L'agrupació, ben preparada i assessorada, aconseguiria que totes les administracions competents, concentraren la seua atenció en fer complir amb els seus plans i programes.

Finalment, hem tractat un altre conflicte que tingué lloc a l'inici de la dècada dels vuitanta, quan es patia una de les sequeres més greus que encara es recorden. Dénia i Pego-Oliva s'enviscaren l'any 1983, en allò que es coneix com la "Guerra de l'Aigua". Una problemàtica que també afectà a la resta de la comarca, si bé, l'estudi de casos es centra en la relació directa entre els tres municipis. Dénia, amb un model de desenvolupament basat majoritàriament en el turisme i la construcció residencial, optava per solucionar els seus dèficits hídrics mitjançant diverses formes de captació, com eren transvasaments o la extracció directa d'aigua procedent del terme municipal de Pego. Els municipis de Pego i Oliva estaven d'entrada, d'acord en cedir l'aigua sobrant del riu Bullent, però no l'aigua del Port de les Aigües, tal i com reclamava Dénia. Parlem d'una disputa centrada en formes i sistemes d'atorgar o administrar el recurs. Aquest conflicte es va dirimir sobretot, en l'esfera política, però també entraren en joc diferents associacions d'uns pobles i altres, amb l'existència d'alguns actes violents i grans manifestacions.

Hem vist que la majoria de les reaccions més contundents, han pivotat en la tríada "urbanisme-infraestructures-medi ambient". El lector haurà detectat la quasi absència d'aquelles qüestions relacionades amb la necessitat de protecció del patrimoni històric i artístic. Tan sols hem tingut constància dels casos "Salvem el sanatori republicà" en l'Hospital de Dénia, i la Plataforma Riuraus Vius. Tampoc ens oblidem de la reconstrucció dels molins reclamats per Xàbia Viva o la qüestió dels Banys de la Reina a Calp, relatada en aquest monogràfic.

3. Revoltes, manifestacions i estratègies

La progressiva transformació del país als últims anys, ha permès el sorgiment de nous estils i maneres de reivindicar la problemàtica social. Sobretot quan aquesta es projecta en qüestions tan delicades com l'ordenació territorial i el medi ambient. Hem d'entendre que estem parlant de canvis essencialment

culturals. A base de repeticions, la societat està ara més preparada que mai per interpretar i afrontar pràcticament els mateixos problemes de sempre. I diguem els mateixos problemes, perquè ara, així com fa trenta anys, existien pressions urbanístiques similars. Han canviat els contextos, les lleis i la cultura d'alguns col·lectius, però l'ús inapropiat del territori ha continuat impassible fins l'esclat de la *bombolla immobiliària*.

Arribem a la conclusió que la impregnació d'idees renovadores en matèria de concepció i valoració del territori, s'ha estès de forma molt lenta, però progressiva, en el conjunt de la societat. També creïem que els grans avanços s'han produït precisament dins dels propis col·lectius, fent-se cada cop més influents, forts i preparats, per suportar les interminables disputes i litigis.

Els enfrontaments a final dels anys setanta-vuitanta, es caracteritzaren per marcar un clima d'incertesa i d'elevada tensió. Poques han sigut les ocasions, en què les línies roges s'han sobrepassat en la nostra comarca. Però repetim, hi ha exemples puntuals d'angoixa que val la pena recordar: la crema de maquinària diversa, les detencions i retirades de documents nacionals d'identitat efectuades per la guàrdia civil a Pedreguer després de la gran manifestació de 1978, el cas derivat de l'abastiment hídric del Port de les Aigües, els actes intimidatoris als grups ecologistes, etc. Aquestes situacions d'incomoditat social, demostren la inexistència o ineficiència dels canals de diàleg per abordar postures encontrades. També s'han fet paleses les dificultats per controlar els nervis en moments puntuals, sobretot quan conflueixen grups humans heterogenis.

En canvi, els darrers moviments ciutadans intenten aprofitar un poc més l'estructura d'oportunitats polítiques del conflicte. La trobada d'arguments tècnics, científics o del camp del dret, unida a una correcta estratègia reivindicativa, sacsejaren, fins i tot, els sistemes polítics. Ja coneixem la trajectòria de determinats col·lectius, com Veïns de Parcent o la Plataforma Ciutadana Riu Girona.

El trànsit en les formes de significar-se i manifestar-se, és paral·lel a la pròpia evolució democràtica del País. Un període de temps que supera de bon tros els quaranta anys, és més que suficient per observar plenament el desenvolupament social de qualsevol localitat o regió. Al llarg de la publicació, hem comprovat la fragilitat dels nostres mecanismes de contacte i connexió amb les administracions. Ara sembla que hem arribat, segons els casos, a mostrar unes formes més cultes i avançades de fer oposició social. Els camins seguits per les plataformes i associacions, han estat quasi sempre independents dels partits polítics del moment. La política, en més d'una ocasió arribà tard per enganxar-se als processos de discussió, quedant no poques vegades eclipsats per l'embranchida i la llibertat de moviments dels grups socials.

4. Eines per a la participació ciutadana

És evident que al principi no es podia parlar de drets importants, eines i mecanismes de participació pública real i efectiva. En absència de llibertats, cal que ens fixem per exemple, en els propis instruments territorials i urbanístics de l'època franquista. En una vasta interpretació, només identifiquem determinats reconeixements, drets i obligacions dels propietaris a edificar (*Ius aedificandi*), arreglades en la primera llei del sòl de l'any 1956. Una llei que ja incorporava els sistemes de cooperació en l'execució dels plans urbanístics, les exposicions públiques i les audiències. Poca cosa més. Val a dir, de la incapacitat municipalista per fer efectiva i pràctica, la immensa majoria dels preceptes legals establerts en aquesta llei del sòl. Les qüestions urbanes es despatxaven, com moltes altres coses, en conversacions ben llunyanes als interessos generals de la població.

De fet, el veritable antecedent del que avui és la participació ciutadana en tots els assumptes públics, procedeix de la Declaració Universal dels Drets Humans (1948) i del Pacte Internacional dels Drets Civils (1966). L'Estat espanyol, no ratificaria aquesta declaració fins l'any 1977, un any abans d'aprovar la Constitució. La Carta Magna venia precedida de moltes reivindicacions socials per aconseguir una democràcia representativa, però també més participativa (VV.AA. 16: 2009).

En l'últim terç del segle XX, s'aprovaren determinats convenis i legislacions d'àmbit genèric tant a Europa com a l'Estat espanyol, sobretot en matèria de drets civils fonamentals, però també en afers relatius amb la participació efectiva en qüestions de territori i medi ambient. No és ara el moment d'analitzar-les totes, però el canvi fou ben palpable així com anaren apareixent².

Tots els avanços es poden resumir en tres pilars que estructuraven els drets de participació que avui coneixem:

- Dret d'accés a la informació (també ambiental).
- Dret a participar en la presa de decisions.
- Dret a accedir a la justícia.

² Entenem com a generals: Estatut d'Autonomia (5/1982 i 1/2006), Llei de Bases de Règim Local (7/1985), la Llei 30/1992 de les administracions públiques i de procediment administratiu, la Llei 11/2008 de participació ciutadana i Decret 76/2009. Entenem com a sectorials (territorial-ambiental): Acords de Rio de Janeiro (1992), Conveni d'Aarhus (1998), Estratègia Territorial Europea (1999), Directiva d'Avaluació Ambiental de Plans i Programes (D.2001/42/CE), Directiva d'Accés a la Informació Mediambiental (D.2003/4/CE), Directiva de Participació Pública per a Plans i Programes (D.2003/35/CE), Llei 27/2006 que regula el dret a la Informació i a la Justícia en Matèria de Medi Ambient (estatal), Llei 9/2006 (estatal) d'Avaluació Ambiental de Plans i Programes, així com la immensa totalitat de lleis i normes emmarcades en l'ordenació del territori, l'urbanisme i el medi ambient (tant a nivell estatal com autonòmic).

En la pràctica, la ciutadania s'ha anat recolzant amb més o menys fortuna o habilitat, al voltant dels seus drets. Tant a títol particular com en grup, trien algú dels camins establerts per fer el seu particular recorregut.

Per poc que aprofundim, identifiquem dos nivells o àmbits per fer efectiva la participació: un primer bloc que planteja eines de caire voluntarista o flexible (“eines no reglades”), i un segon de caràcter formal (“eines reglades”).

- Nivell I (No Reglades). Es tracta de la participació ciutadana que incorpora mecanismes d'informació i consulta voluntaristes o “flexibles”. No passen necessàriament pel camp del dret. Són impulsats tant per les administracions públiques, com per la massa social que s'organitza al voltant de qualsevol qüestió. Alguns exemples són les jornades de debat, les consultes ciutadanes, els fòrums d'agenda 21, els plans de participació pública, les manifestacions cíviques, les campanyes de sensibilització, els tallers de dinàmica de grups, prospectiva, etc. Aquest tipus de participació s'articula al voltant d'instruments participatius que s'adrecen a la naturalesa individual de la població, o bé es focalitzen a partir de l'acció associativa més organitzada (CÓLINO CÁMARA, 263-265:2012).
- Nivell II (Reglades). Són els sistemes “formals” que ens ofereix l'àmbit del dret administratiu i el camp penal. Seguint l'ordre normal dels procediments, la seqüència passa progressivament per: utilitzar els períodes d'informació pública, la convocatòria d'audiències, la formulació d'al·legacions, la presentació de denúncies i la remissió de recursos administratius (alçada, potestatiu de reposició). Una vegada finalitza la via anterior, cap el recurs contenciós administratiu i el de cassació, que arriben a diferents instàncies jurisdiccionals. Finalment incorporem la via penal per als casos de delictes (querella, etc).

Si ens centrem en el primer grup o nivell, és oportú aclarir que existeixen quatre propòsits bàsics que els governs i les administracions públiques poden aconseguir mitjançant la participació:

- Informar: Per a millorar la informació de la ciutadania i augmentar la seua comprensió de les polítiques i prioritats. Augmenta la legitimitat per ser la mesura més bàsica per a generar hàbits participatius.
- Aprendre: Escoltar i aprendre dels ciutadans, amb la finalitat de millorar el contingut de les polítiques públiques.
- Intercanviar: Definir els problemes i debatre les solucions amb els ciutadans per a augmentar l'eficàcia en la presa de decisions.
- Decidir conjuntament: Es tracta d'incloure als ciutadans en la presa de decisions vinculants en el territori (CÓLINO CÁMARA, 258:2012).

El paper catalitzador de l'òrgan extern, és especialment significatiu en els conflictes sorgits en relació amb les infraestructures i la protecció ambiental. Malauradament, la situació és ben recurrent: un òrgan administratiu o una empresa, procura esquivar sense molt de soroll, la majoria dels tràmits adés referits, passant, fins i tot, per damunt dels propis filtres legals o procedimentals. La consigna dels òrgans promotors o impulsors és ben clara: no alterar projectes, preus o calendaris. Menys burocràcia... menys garanties.

En el cas de la Marjal de Pego—Oliva, la qüestió finalment acabà resolent-se per la via penal, al marge d'existir fortes protestes i moviments ciutadans. Amb diferent fortuna, també s'exploraren tots els nivells de participació amb motiu de la declaració del Parc Natural del Montgó. Dels tres casos analitzats en Calp, el d'Ifac es despatxa mitjançant la pressió social exercida de la Plataforma, mentre que la resta de conflictes han acabat per la via administrativa (cas de les Salines i dels Banys de la Reina).

En els cas de l'asfàltica de Pedreguer o del reemissor del Montgó, els encaraments acaben finalment amb un pronunciament administratiu favorable, en el primer cas, i negatiu, en el segon. Ací l'accent el posem en l'absència de mecanismes flexibles per fer viable la participació social. L'eixida social fou ben paradoxal: l'ús de la manifestació i la tessitura de convocar una consulta popular a Dénia, anul·lada pel Governador civil, o l'assemblea popular en Pedreguer que no evità la construcció de la planta asfàltica.

En definitiva, trobem episodis que remarquen actituds més bel·ligerants, i altres que es manifesten amb un talant més dialogant. Els camins de la negociació, depenen dels nivells de participació existents. En aquest context, trobem el discurs més extrem: *Ací No*, o l'adopció de postures més temperades: *Així No*. Segons la gravetat de l'assumpte, sovint, no caben postures intermèdies, però el que queda clar és que a l'hora d'abordar un conflicte territorial o mediambiental, les formes importen tant com el propi contingut.

5. El paper i l'evolució dels mitjans de comunicació

Un dels elements d'anàlisi que entenem ha desenvolupat un paper influent en tots els conflictes estudiats, és sens dubte, el jugat pels mitjans de comunicació. Gràcies a aquests, els col·lectius de protesta trobaren el ressò mediàtic i els canals necessaris per fer arribar el seu missatge.

En aquest tema, la importància del pas del temps torna a ser fonamental. Les funcions i els sistemes emprats pels mitjans tradicionals, a efectes d'informar o provocar opinions, són avui completament diferents amb motiu de l'existència de les noves tecnologies i les xarxes socials.

En una societat analògica com la d'abans, el rol desenvolupat pels mitjans tradicionals, va ser clau per a entendre la dimensió de les disputes. Obviant l'època franquista, en què la presentació dels plans i projectes tenien un marcat biaix ideològic; la premsa de la transició agafaria una repercussió fonamental per entendre totes les visions existents. Els propis mitjans, s'havien convertit en part substantiva de les problemàtiques.

Les plataformes ciutadanes utilitzaren el suport dels mitjans convencionals, com a espai de generació i d'opinió pública per a la seua protesta. Aconseguiren així, generar i mostrar un discurs propi ben diferent al dels partits polítics. Almenys el seu llenguatge era més directe, sense retòriques. Gràcies a ells, es posicionaren com a actors sociopolítics, recreant tot un imaginari col·lectiu de la realitat que els envoltava.

Els moviments sorgits a finals de la dècada dels setanta, cas de la carretera i reemissor del Montgó o la planta asfàltica de Pedreguer, foren retratats pel setmanari *Canfali Marina Alta*. El periòdic es convertiria pràcticament en l'única finestra d'informació directa d'allò que succeïa a la Marina Alta, a banda de les edicions de *Las Provincias* i *Levante*, que oferien una informació més generalista. *Canfali Marina Alta* informà puntualment de tots els temes que dominaven el panorama mediàtic. Tots els actors tingueren l'oportunitat d'expressar la seua opinió particular. Utilitzaren la tècnica de publicar comunicats oficials, cartes al director i vinyetes gràfiques. Cal destacar la producció de dibuixos de Joaquim Puigcerver, Xoxim. A Calp per exemple, escrigueren columnes diversos autors de renom, com Josep Vicent Marqués o Emili Piera.

En les darreres dècades trobem a faltar *La Veu de la Marina*. Un projecte d'informació plural i de "comarca", sorgit en la dècada dels vuitanta, que retrataria com ningú, alguns conflictes essencials, com foren la "Guerra de l'Aigua" o el cas del Poble Nou de Benitatxell. El seu finançament i la claredat dels seus reportatges, xocaven amb els interessos polítics que la sustentaven.

El darrers moviments, han hagut d'adaptar-se a la versió informativa imposada des de la direcció política o empresarial dels mitjans de comunicació (GINES, 2012:18). Ara s'estableix una estratègia comunicativa prèvia al conflicte. Per exemple, Veïns de Parcent va crear un gabinet propi que emetia les seues notes de premsa. Veïns de Parcent, unit al treball realitzat per l'Associació d'Abusos Urbanístics No (AUN), farien arribar al Parlament Europeu els casos més controvertits de l'urbanisme valencià. Les plataformes ara serien de cobertura estatal, cas de: *EL PAÍS*, *EL MUNDO* i *TVE*, sumant-se en l'àmbit més regional, el seguiment fet pel grup editorial *premsa ibèrica (LEVANTE-INFORMACIÓ)*.

No ens oblidem també de la realització de diverses produccions documentals. Cal que destaquem ací les *Reflexions sobre l'urbanisme a la Marina Alta. Un cercle viciós?* de Pau Soler i Jordi Llorenç, *Green Paradise. La Califòrnia Europea* de Pablo R. Martos i Pau Soler, i *Dénia, l'última oportunitat* d'Arturo Ruiz i Pau Soler.

6. Repercussió final dels conflictes

Segons Ibarra (2005:299), sorprèn que l'anàlisi dels “impactes” generats pels moviments socials siga un dels aspectes menys desenvolupats de la sociologia i les ciències polítiques. Aquest descuit es relaciona amb l'escàs número d'investigacions que responen a l'interrogant de **quin** tipus de conflicte tenim, **com** es manifesta, i **quina** és la dificultat per establir relacions causals directes. Sense tenir això clar, no podem esbrinar amb nitidesa els efectes i repercussions posteriors.

Existeix el perill de confondre “consecucions”, “èxits” i “impactes”, en el marc d'actuació dels moviments socials (CASQUETE, 20:2011). Un moviment que, d'entrada, no és capaç d'aconseguir els seus objectius finalistes (aturar o modificar un projecte, per exemple), està provocant sense ser molt conscients, una sèrie de conseqüències immediates i paral·leles. Aquestes repercussions sempre sorgeixen a mitjà o llarg termini, reproduïdes en altres casos com a experiències de profit per afrontar nous casos. Així, quan els investigadors socials aborden el complex anàlisi de l'impacte dels moviments socials, no convé avaluar les coses per la seua aparent finalitat. Per això mateix, considerem que, per a poder donar resposta a la pregunta del capítol introductori, *quines han estat les repercussions que aconsegueixen els moviments i col·lectius estudiats (...)?* es fa necessari respondre a tota una sèrie de qüestions prèvies que les contextualitzen.

Després d'observar l'anàlisi de casos, en realitat tots ells suposen un canvi d'estratègies en l'estructura d'oportunitats polítiques que, finalment, incideixen als nostres sistemes de govern.

Amb tota la informació que hem tingut en les nostres mans, ens animem a classificar els conflictes en funció de les seues repercussions, tant al territori com en la societat. Les hem agrupades en quatre categories³:

- **Mobilitzacions sense repercussions:** El grup social no aconsegueix els seus objectius de partida. Per la qual cosa, els plans o projectes s'ubiquen al territori sense modificar les seues pretensions inicials.

³ Veure la taula dels conflictes que identifica els nivells de repercussió.

- **Mobilitzacions amb repercussions relatives:** El grup social no aconsegueix els seus objectius bàsics, però té la capacitat d'articular tot un argumentari, fent arribar el missatge a la societat. Provoquen un canvi cultural.
- **Mobilitzacions amb repercussions considerables:** El grup social aconsegueix part dels seus objectius, emprant les eines i els drets que estan al seu abast. L'Administració o les empreses promotores, modifiquen una part substancial del projecte (*"Així No"*).
- **Mobilització amb repercussions completes:** El grup social aconsegueix tots els seus objectius. És capaç de construir un missatge sòlid, difondre'l i guanyar-lo en l'àmbit negociador, administratiu o jurídic, segons els cas (*"Ací No"*).

Totes les variables d'anàlisi per a l'estudi de casos de la nostra comarca, quedarien sintetitzades al quadre següent.

CONFLICTE	TEMÀTICA	PER QUÈ	QUAN	COM	PER A QUÈ	REPERCUSSIONS
Remissor i carretera al cim del Montgó.	Infraestructures.	Instal·lació de reemissor i carretera.	Primer episodi 1978. Segon intent 1989.	Manifestacions, assemblees i acció directa.	Aturar el projecte.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Completa. • Territorial: Paralització. • Social: Consciència social.
La planta asfàltica de l'autopista. Ondara i Pedreguer.	Infraestructures.	Construcció Planta asfàltica (AP-7)	1978.	Manifestacions, assemblees i acció directa.	Aturar el projecte.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Relativa. • Territorial: Construcció de la planta. • Social: Consciència social.
El cas del Puig de la Llorença. Cumbre del Sol. Poble Nou de Benitatxell.	Urbanisme.	Projecte d'urbanització (promotor).	1986-1987.	Manifestacions, contramanifestacions i acció directa.	Aturar el projecte.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Considerable. • Territorial: Pemunta i Pla Especial. • Social: Sense avaluar/ testar.
El cas Parcent.	Urbanisme.	Projecte d'urbanització, (promotors).	2006 – actualitat.	Manifestacions, internacionalització, implicació social i política.	Aturar. Proposar alternatives de model urbanístic.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Completa. • Territorial: Paràdis dels PALs, Nou Pla General. • Social: Consciència social.
Parc Natural: El Montgó.	Protecció ambiental.	Oposició. Interessos particulars, immobiliaris.	1987 – actualitat.	Manifestacions i contramanifestacions.	Minimitzar els efectes de la protecció. Usos residencials.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Considerable. • Territorial: Protecció efectiva. • Social: Problemes puntuals.
Parc Natural: Marjal de Pego-Oliva.	Protecció ambiental.	Oposició a la protecció ambiental. Interès agrícola.	1994 – actualitat.	Manifestacions, contramanifestacions i acció directa.	Minimitzar els efectes de la protecció ambiental.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Considerable. • Territorial: Manca d'instruments de gestió. • Social: Retorn al diàleg.
El Penyal d'Irac i Salines, Banys de la Reina.	Protecció ambiental.	Oposició a la protecció ambiental per interessos immobiliaris.	Inicis de la dècada dels 80 – actualitat (segons el cas).	Manifestacions i contramanifestacions.	Minimitzar els efectes de la protecció en la gestió dels usos residencials.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Considerable. • Territorial: Protecció integrada del penyal. • Social: reducció de superfícies urbanes a les salines. • Social: Sense avaluar/ testar.
Riu Girona.	Gestió dels risc.	Greus inundacions.	2007 – actualitat.	Assemblees, jornades tècniques i grups de treball.	Millora la gestió del risc d'inundació del riu.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Completa. • Territorial: P. Defensa i Patricova. • Social: Interactuar amb les administracions.
Guerra de l'aigua.	Gestió dels recursos.	Dèficit hídric a Dènia-Xàbia (també comarca).	Dècada dels 80-90.	Manifestacions, contramanifestacions i acció política.	Obtenir / aturar concessions d'aigua.	<ul style="list-style-type: none"> • Repercussió Completa. • Territorial: Transvasaments i altres obres. • Social: Problemàtic (entre pobles)

7. Estratègies de futur. Governament territorial i participació

L'evolució que estan experimentant els usos del sòl, principalment a causa dels avanços d'una urbanització realitzada de forma massiva i sobre terrenys no sempre adequats, és molt preocupant. La pràctica de l'urbanisme ha esdevingut massa sovint en sinònim d'opacitat, de "mala política" i encara de corrupció. Així, l'instrument que hauria de servir per ordenar els usos del territori en benefici de la col·lectivitat, és en molts casos, una tècnica inintel·ligible. La participació democràtica del conjunt d'actors socials ha sigut irrellevant; en la qual han prevalgut els interessos de les empreses o agents urbanitzadors. La gestió prudent del territori ha de convertir-se en l'element central del nou debat ciutadà. Un debat democràtic en el qual participen tots els actors socials implicats. Cal posar l'accent en la societat dels nostres pobles i ciutats; en aquells grups que tenen menys capacitat per fer-se sentir⁴.

És més necessari que mai, continuar treballant per afavorir la impregnació social i política del nou missatge. Traure l'ensenyament que ens ha deixat l'actual crisi econòmica. De la manera d'interpretar i gestionar el nostre territori com un actiu i un recurs. Només així serem una societat més competitiva, culta i avançada, amb possibilitats de competir amb certes garanties amb altres territoris d'Europa.

S'han de detallar quins han de ser els passos necessaris per aconseguir criteris reals i aplicables de governament territorial. Així es recomana, des de les esferes europees, els treballs acadèmics i en la pròpia Estratègia Territorial de la Comunitat Valenciana (ETCV 2011).

Tot això implica un treball llarg i difícil, dirigit tant a la nostra societat, com als polítics que treballen des de les diferents administracions. L'agenda territorial, passa per tenir una visió més culta i completa del nostre territori, amb més informació i transparència. Formes que pressuposen l'aplicació efectiva d'un *feedback* entre diferents actors socials, agents i institucions; canalitzats gràcies a voluntariosos mecanismes de participació ciutadana.

El nivell de desafecció política i de crispació social, ha arribat a nivells mai coneguts des de l'esclat de la crisi econòmica encetada al 2007. Amb aquestes premisses, l'equip de treball que ha redactat el monogràfic, s'anima a enviar un missatge d'il·lusió i esperança. Entenem que aquestes línies poden ser una oportunitat de treball de cara al futur per a la comarca de la Marina Alta.

---

⁴ Adaptació del Manifest per una Nova Cultura del Territori. Col·legi de Geògrafs i AGE. 2006.

Proposem doncs una bateria de **propostes**, estructurades en **quatre nivells d'actuació**:

1. Visions de comarca i enfocament estratègic.
2. Governament, planificació territorial i paisatge.
3. Participació als espais d'alt valor ambiental i cultural.
4. Polítiques de “Govern Obert” en l'escala local.

1. Visions de comarca i enfocament estratègic.

Nom de l'Acció (fitxa 1)	L'Ens Comarcal "Marina Alta".
Definició / Objectius	Les comarques no tenen un reconeixement legal per articular administrativament el territori. Per motius d'escala geogràfica, història i funcionalitat, és adient reforçar i recuperar la idea de comarca en un context de revisió de les administracions locals.
Actors implicats	Ajuntaments. Per raons de naturalesa històrica, les diputacions són contràries als criteris naturals de comarcalització, encara que aquestes arpleguen plans o projectes adscrits a criteris comarcals.
Sistema de participació	Flexible i dinamitzador, amb tendència a la regulació però evitant duplicitat amb organismes existents.
Dinàmica actual	La Marina Alta ha sigut una de les comarques valencianes amb més sentiment de pertinença al seu territori. No hi ha correspondència gestora, per la manca d'un organisme adient i amb competències. Actualment, la col·laboració intermunicipal és molt reduïda o testimonial (mitjançant agrupacions mancomunades de serveis). No hi ha regularitat de reunió, ni de treball entre els alcaldes i municipis de la comarca (Xarxa d'alcaldes).
Dinàmica desitjada	Incentivar la col·laboració en temàtiques de repercussió sociocultural, econòmica i territorial. Es reforçaria la identitat pròpia, optimitzant recursos i millorant la qualitat de vida de la població. Necessita de plans i projectes amb enfocament estratègic.
Mecanismes de governament i participació	Desenvolupar sistemes de regulació (rutines), que provoquen l'encontre periòdic entre responsables polítics de la Marina. Crear un marc de treball sustentat en una visió estratègica de cooperació.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Crear una entitat que represente els interessos de la comarca (Consell Comarcal): L'Ens Gestor (consorciat). · Garantir la cooperació entre municipis, organismes i institucions de cobertura o vocació comarcal: MACMA, CREAMA, Consell d'Esports, IECMA, etc. · Revisió del paper de les Mancomunitats en aquest marc de cooperació.

Nom de l'Acció (fitxa 2)	Pla Estratègic de la Marina Alta.
Definició / Objectius	Reforçar i recuperar la idea de Comarca. Atorgar a l'Ens Comarcal, d'una eina de treball. Un Pla Estratègic de caràcter integral.
Actors implicats	Municipis, Cercle d'Empresaris de la Marina Alta, sindicats, clubs Rotarys, agents socials, etc. (Diputació en segona instància, recolzament financer i empresarial).
Sistema de participació	Flexible, amb tendència progressiva cap a la regulació.
Dinàmica actual	Nul·la.
Dinàmica desitjada	Dissenyar un pla de desenvolupament que, a mode de Directrius, Plans i Projectes, plantege un model de Comarca al futur.
Mecanismes de governament i participació	Mitjançant fòrums i xarxes de debat ciutadà que recullen la diversitat d'enfocaments i interessos, entre els diferents pobles i sectors econòmics existents. · Fomentar-ho mitjançant l'Agenda 21 Comarcal (participació als àmbits social, econòmic i mediambiental).
Accions i projectes derivats	· Realitzar un Estudi-Observatori (Diagnòstic) de la Comarca (l'últim data de 1972). · Establir Línies Estratègiques, Plans i Projectes. · Continguts: o Qualitat de vida. o Integració i cohesió social. o Gestió territorial, urbana i mediambiental. o Patrimoni cultural i identitat territorial. o Capacitat productiva i tecnològica. o Relacions institucionals externes (escala estatal, regional, provincial, comarcal i local).

2. Governament, planificació territorial i paisatge

Nom de l'Acció (fitxa 3)	Pla d'Acció Territorial de l'Àrea Funcional de la Marina Alta (Estratègia Territorial de la CV) .
Definició / Objectius	Reclamar un model de desenvolupament territorial, en el context de l'Estratègia Territorial de la Comunitat Valenciana (ETCV).
Actors implicats	Ajuntaments, Generalitat Valenciana. Impuls financer i empresarial.
Sistema de participació	Reglat.
Dinàmica actual	Declaració d'intencions des dels anys vuitanta, i ara a l'Estratègia Territorial de la CV.
Dinàmica desitjada	Dissenyar un Pla consensuat amb els actors socials, polítics i empresarials de la Marina. Executar les seues accions.
Mecanismes de governament i participació	Mecanismes de Participació Pública derivats dels instruments d'avaluació ambiental -9/2006- i de paisatge -120/2006-.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · A determinar, segons el disseny i continguts del Pla. · Continguts desitjables: <ul style="list-style-type: none"> o Protecció Ambiental, Cultural i Paisatgística (Infraestructura Verda, Pla Forestal (PATFOR), Xarxa d'Espais Naturals, Desenvolupament Rural, etc). o Desenvolupament urbà i grans Infraestructures (Mobilitat, Tren de la Costa, cicle hidrològic, etc). o Plans sectorials (Riscos Naturals, PATRICOVA). o Innovació /diversificació productiva i econòmica (cultura, investigació, turisme, etc).

Nom de l'Acció (fitxa 4)	Instruments de Planificació Urbana. Plans Generals –PG- i altres (PAI's-PP, PE, ED).
Definició / Objectius	Desenvolupar veritables plans de participació pública amb la redacció i aprovació dels instruments territorials i urbanístics.
Actors implicats	Ajuntaments, empreses (disseny-redacció-promoció dels plans i projectes), teixit social i població en general.
Sistema de participació	Reglat i flexible (combinació).
Dinàmica actual	Existeixen disfuncions que han desvirtuat els processos de l'urbanisme (<i>bombolla immobiliària</i>). En els darrers anys, s'han aprovat plans amb dubtosos criteris de sostenibilitat, transparència i participació ciutadana que han acabat en conflictes socials.
Dinàmica desitjada	Dissenyar plans de participació ciutadana al voltant del model de ciutat desitjada. De forma oberta i transparent, assegurar la qualitat de la informació i avaluar amb la societat, les alternatives al desenvolupament.
Mecanismes de governament i participació	<ul style="list-style-type: none"> · Mecanismes de Participació Pública derivats dels instruments i tràmits de l'Avaluació Ambiental Estratègica (9/2006) i de Paisatge (120/2006). Vàlid en plans urbans com infraestructures i llicències. <ul style="list-style-type: none"> o Facilitar l'accés, transparència i la qualitat d'informació (materials comprensibles i accessibles). o Obrir voluntàriament debats informals i fòrums en el marc de l'Agenda 21 Local. o Augmentar els períodes o temps de consulta, més enllà de les exposicions públiques. o Oferir veritables mecanismes d'avaluació en les propostes d'ordenació i no altres qüestions secundàries. o Funció social amb reconeixement dels drets privats i col·lectius.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Plans Generals, Plans Parcials-Programes d'Actuació Integrada, Plans Especials, Estudis de Detall.

Nom de l'Acció (fitxa 5)	Instruments de Paisatge.
Definició / Objectius	<p>Superar les consultes supèrflues en matèria de paisatge.</p> <p>Instruments: Plans Regionals de Paisatge (escala Marina Alta), Estudis de Paisatge, Estudis d'Integració, Catàlegs i Programes.</p>
Actors implicats	Ajuntaments i/o promotors particulars (segons el cas).
Sistema de participació	Reglat i flexible (combinació).
Dinàmica actual	Segons els casos, es consumeixen consultes de caire superficial, que eviten la valoració i el sentit dels plans i projectes (enquestes d'unitats i recursos, sense molta cabuda per introduir objectius concrets de qualitat paisatgística).
Dinàmica desitjada	Dissenyar plans i projectes de participació ciutadana que avaluen tant el sentit d'oportunitat, com el sentit de l'estètica dels projectes.
Mecanismes de governament i participació	<ul style="list-style-type: none"> · Mecanismes de Participació (LOTPP 4/2004; RPCV 120/2006), tant per a plans com infraestructures. Millorar la qualitat d'informació (comprensible i accessible). · Aprofitar el marc que ofereix l'Agenda 21 Local. · Augmentar els períodes o temps de consulta, més enllà de les exposicions públiques. · Participació efectiva (evitar consultes secundàries).
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Instruments de Paisatge.

Nom de l'Acció (fitxa 6)	El Govern de les Aigües (de l'ús a la vigilància).
Definició / Objectius	L'article 14 de la Directiva Marc de les Aigües, recomana l'existència de diferents nivells de participació entre els usuaris de les aigües i les administracions.
Actors implicats	Organisme de conca, ajuntaments, empreses d'abastiment, usuaris i població en general.
Sistema de participació	Reglat.
Dinàmica actual	Veure casos de la "Guerra de l'Aigua" i la "gestió del risc a la Conca del Riu Girona". Al llarg de la història han existit diferents organismes en el disseny i planificació dels recursos hídrics, si bé els seus contextos estaven massa polititzats.
Dinàmica desitjada	La Comissió Europea formula una sèrie de recomanacions als Estats membres com la de traure major rendiment a la participació dels ciutadans. Permetre a la ciutadania que intervinga en els resultats dels processos de planificació. És una manera de millorar el procés de presa de decisions, crear consciència respecte a les qüestions mediambientals i contribuir a augmentar el compromís en els plans previstos.
Mecanismes de governament i participació	<p>Els mecanismes (òrgans o canals) de Participació Pública, han de garantir que la societat en general, pugui contribuir activament al procés de planificació, deliberació de problemes, i contribuir també en les solucions.</p> <p>Cal desenvolupar els canals de participació adients en el marc d'elaboració o revisió del Pla Hidrològic de la Conca del Xúquer.</p> <ul style="list-style-type: none"> · Comunitats centrades en un lloc: connexió amb un lloc, que inclou grups com associacions de veïns i ajuntaments. · Comunitats centrades en un interès: per exemple, associacions d'agricultors, ecologistes. <p>En tot cas, cal anar més enllà de les organitzacions, arribant, fins i tot, als ciutadans i a les empreses (atendre a la perspectiva local).</p> <ul style="list-style-type: none"> · Els sectors relacionats amb l'ús o vigilància en matèria d'aigües, podrien estar representats en les organitzacions de la conca hidrogràfica. · L'autodeterminació suposa que part de la gestió hidrològica passa a les mans de les parts interessades, per exemple, establint associacions d'usuaris d'aigua (paregut a les comunitats de regants per les aigües depurades). Fomentar el primer ha de considerar-se el requisit central per a la participació activa; la Directiva no requereix específicament les dues últimes formes, però sovint poden considerar-se com a bones pràctiques.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Plans de Sequera, Plans de Conca, Plans de Defensa i Vigilància...(etc).

3. Participació als espais d'alt valor ambiental i cultural

Nom de l'Acció (fitxa 7)	Gestió social als Espais Naturals Protegits.
Definició / Objectius	Són les figures de protecció existents en determinats àmbits geogràfics d'alt valor mediambiental, i que pateixen l'amenaça per les activitats humanes.
Actors implicats	Cas de la Marina Alta: U. Europea-CC.AA (Xarxa Natura 2000), govern autonòmic, ajuntaments, i determinades organitzacions socials, grups d'interès i persones.
Sistema de participació	Reglat.
Dinàmica actual	La Llei 11/1994 d'Espais Naturals Protegits de la CV, contempla diferents òrgans de gestió (col·legiats) en funció de la classe d'espai protegit. No obstant, l'esquema de funcionament és recurrent, caracteritzat per "l'expulsió" de la població local en matèria de planificació i gestió.
Dinàmica desitjada	La funció d'aquests haurien de superar les funcions assessores i de consulta, tal i com determina la legislació. Cal atorgar capacitats de coresponsabilitat en la gestió. És desitjable obrir la realitat i el funcionament dels Espais Naturals Protegits, tant als municipis com a la seua població.
Mecanismes de governament i participació	<ul style="list-style-type: none"> · En les declaracions, cal superar els tràmits d'audiència, per situacions més negociades (recordar els casos de conflictes del tanteig i retracte). · En la gestió, fixar-se en els funcionaments de les Junes Rectores dels Parcs Naturals (obrir el concepte "d'invitats" a la població local), com als Consells de Participació dels Paisatges Protegits.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · PORN i PRUG (revisions i adaptacions). · Marca Parcs Naturals. Parcs Culturals, etc. · Plans Especials (segons el cas).

Nom de l'Acció (fitxa 8)	Custòdia del Territori. <i>(stewardship o administració responsable)</i>
Definició / Objectius	És el conjunt d'estratègies diverses (d'educació, gestió, mediació i desenvolupament comunitari), que pretenen afavorir i fer possible la responsabilitat en la conservació i l'ús adequat (sostenible) del territori, tant en l'àmbit natural com cultural.
Actors implicats	Propietaris de terrenys o amb drets sobre aquests, i entitats promotores de la custòdia.
Sistema de participació	Flexible. Voluntari.
Dinàmica actual	Existeixen diferents modalitats, no molt extenses a la Comarca de la Marina Alta. Molt útils per protegir territori amb valor, just on l'administració no pot arribar.
Dinàmica desitjada	Fomentar l'associacionisme i les entitats locals de custòdia. Obrir aquests mecanismes de gestió als propietaris privats.
Mecanismes de governament i participació	<ul style="list-style-type: none"> · Fundacions i entitats locals de custòdia (sistemes de compensació, defensa tècnica i legal, participació proactiva). · Plans de Desenvolupament Rural. · Plans de Gestió del Patrimoni Cultural (titularitat privada).
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Tipus d'acords: gestió, conservació, transmissió de drets, lloguers, donacions, compra-vendes, permutes, etc.

4. Polítiques de “Govern Obert” en l’escala local

Nom de l’Acció (fitxa 9)	Administració Pública i Transparent.
Definició / Objectius	<p>A la ciutat de Malmö (2009), els estats membres de la UE, promourien una declaració en la qual els serveis públics tindrien tres pilars fonamentals:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Transparència: Oferta d’informació clara i actualitzada en formats oberts, estàndards i reutilitzables. · Participació: Intervenció de la ciutadania en totes les activitats del govern. · Apoderament: Atorga a la ciutadania capacitat per solucionar els problemes.
Actors implicats	Equips de govern, grups d’oposició, ciutadans i associacions.
Sistema de participació	Voluntari (canvi cultural), amb tendència a la reglamentació.
Dinàmica actual	És conegut l’ocultisme, corrupteles, manca de transparència i manipulació política, al voltant de les polítiques públiques i la participació.
Dinàmica desitjada	Canvi cultural i de governar, amb la primacia de l’interès públic. Desenvolupar mecanismes de col·laboració i de l’acord entre partits polítics. Empatia entre càrrecs electes i ciutadans. Vigilància mútua i control en totes les esferes de l’administració local. Eliminar o minimitzar els conflictes derivats d’interessos que no són generals.
Mecanismes de governament i participació	Variable, segons el cas.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Reforma de l’administració local (alcaldia, regidories, web, tauler d’anuncis, finestres d’atenció al ciutadà, control de lliure concurrència/ igualtat d’oportunitats, òrgans col·legiats, organismes autònoms locals, etc.). · Cartes, ordenances de transparència i bon govern.

Nom de l'Acció (fitxa 10)	Participació Ciutadana i Agenda 21 Local.
Definició / Objectius	L'Agenda 21 Local és un document que desenvolupa un Pla Estratègic Municipal basat en la integració, amb criteris sostenibles, de les polítiques ambientals, econòmiques i socials del municipi. Sorgeix de la participació i presa de decisions consensuades entre els representants polítics, personal tècnic municipal, agents implicats, plataformes i ciutadans.
Actors implicats	Representants polítics, personal tècnic municipal, agents implicats i ciutadans.
Sistema de participació	Flexible. Voluntari.
Dinàmica actual	Existeixen poques Agendes 21 que han funcionat de forma correcta. Mica en mica, els processos que es deriven d'aquesta eina, s'han vist superats per la mala praxi en la presa de decisions locals, o per la incapacitat per posar-les en funcionament.
Dinàmica desitjada	El format es manté vigent, però és desitjable reiniciar aquests processos, amb la garantia d'existir prèviament governs oberts. Només així no descarril·laran els projectes.
Mecanismes de governament i participació	<ul style="list-style-type: none"> · Fòrums/Plans de Participació Ciutadana (persones individuals o grups socials), Consells/Comissions sectorials i òrgans col·legiats, assemblees, comitès assessors, jurats ciutadans, taules sectorials, observatoris, tallers, etc.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Pla d'Acció Local, Plans Estratègics, Plans Territorials, etc.

Nom de l'Acció (fitxa 11)	Pressupostos Participatius.
Definició / Objectius	Els pressupostos participatius són una forma de participació ciutadana en la gestió local, mitjançant la qual els veïns poden participar en l'elaboració del pressupost públic municipal, així com conèixer de primera mà els ingressos i les despeses i l'estat d'execució pressupostària.
Actors implicats	Regidories (especialment l'àrea d'intervenció municipal) i ciutadans residents-barris.
Sistema de participació	Flexible, adaptat a la Llei d'Hisendes Locals (TR-2/2004).
Dinàmica actual	És un sistema que, mica en mica, va consolidant-se en el marc de plans Estratègics, Agendes 21 i altres fòrums assemblearis. Solen treballar-se des del Capítol 6, reservat a Inversions pressupostàries, ja que la resta de partides solen estar consolidades o pre-definides. La crisi ha deixat, avui en dia, poc marge de maniobra per la decisió, així com el lliurament de subvencions dirigides a les associacions locals.
Dinàmica desitjada	Fomentar aquesta eina de debat, transparència i equitat entre diferents barris, districtes, seccions i/o població en general.
Mecanismes de governament i participació	<ul style="list-style-type: none"> · Crear/ dissenyar els Fòrums/Comissions de participació adients. · Consells o Federacions de Veïns / Residents.
Accions i projectes derivats	<ul style="list-style-type: none"> · Disseny del Pressupost Municipal (anualment).

Entrevistes realitzades:

Antoni Ll. Carrió (†) , Joaquín Picó, Guillermo Sendra, Violeta Rivera, Josep Buigues, Paco Garrido, Josep A. Femenia, Manuel Segarra, Pepe Crespo, Ramón Cardona, José Sastre, Vicent Balaguer, Antonio Ortega, Víctor Artigues, Josep Castelló, Ramon Pérez Carrió, Bernardo Hernández Bataller, Joan Sala, Ángel Sánchez, María José Mullor, Pere Cardona, Jose Ramón Mahiques, Jaime Ripoll, Romu Soler, Carole Saunders, Paco Gómez Serradell, Sebastià Garcia, Manuel Rosado, Fernando Sendra, Joan Miquel Almela.

Fons documental:

Arxiu Municipal de Dénia. Actes del plenari de l'Ajuntament de Dénia: 31/V/1978, 19/XI/1978, 27/9/1979, 11/X/1979, 25/X/1979, 26/V/1986, 26/X/2006.

Arxiu Municipal de Dénia. Hemeroteca Històrica.

Arxiu particular Joan Sala. Actes de la reunió de la Junta Rectora del Parc Natural del Montgó: 13/VI/1989 i 2/X/1989.

Arxiu particular Ramón Pérez Carrió.

Arxius d'Hemeroteca de diferents mitjans de comunicació. Anys 2000-2013.

La Veu de la Marina. Núm. 2. Edicions la Veu de la Marina SA. 1987.

El Temps. Any IV, núm. 165. 1987.

Levante EMV

El País

Arxius d'Hemeroteca del setmanari Canfali Marina Alta. Anys 1977-2013.

BUTLLETÍ OFICIAL DE LA PROVÍNCIA 12-02-1980, núm. 36. *Instituto Nacional para la conservación de la naturaleza urbana*.

BUTLLETÍ OFICIAL DE LA PROVÍNCIA 1-02-2012, núm. 22. *Modificació Puntual núm. 3 del Pla General i Pla Especial de Protecció de la Zona Arqueològica dels Banyes de la Reina*. PL 10/0051.

DIARI OFICIAL DE LA COMUNITAT VALENCIANA 05/06/1987, NÚM. 602. *DECRETO 70/1987, de 25 de mayo, del Consell de la Generalitat Valenciana, por el que se acuerda la derogación del artículo octavo del Decreto 25/1987, de 16 de marzo, del Consell de la Generalitat Valenciana, de delaración del Parque Natural del Montgó*.

DIARI OFICIAL DE LA COMUNITAT VALENCIANA 08/07/1987, NÚM. 624. *Corrección de errores al Decreto 70/1987, de 25 de mayo del Consell de la Generalitat Valenciana, por el que se acuerda la derogación del artículo octavo del Decreto 25/1987, de 16 de marzo, del Consell de la Gene-*

ralitat Valenciana, de declaración del Parque Natural del Montgó.

DIARI OFICIAL DE LA COMUNITAT VALENCIANA 08/11/2002, NÚM. 4374. DECRETO 180/2002, de 5 de noviembre, del Gobierno Valenciano, por el que se aprueba el Plan de Ordenación de los Recursos Naturales del Montgó. [2002/12109]

Web:

«<http://riuadagirona.blogspot.com>»

«<http://historiadecalp.net/>»

«<http://www.veinsdeparcent.info/index.htm>»

Fons audiovisuals.

LLORENÇ, J. SOLER, P. (2006): *Reflexions sobre l'urbanisme a la Marina Alta, un cercle viciós?* Producciones Cobles i Lais

MARTOS, PR. SOLER, P. (2007): *Green Paradise: La California Europea.* Almoxic Films.

RUIZ, A. SOLER, P. (2009): *Dénia, l'última oportunitat.* Ajuntament de Dénia

Bibliografia:

AHUIR DOMINGUEZ, JA. MARTI LA PEÑA, V. (2013): «El Vell Montgó». *Llibre de Festes Falla Paris Pedrera.*

ALDOMÀ I. (2007): *La lluita per l'aigua a Catalunya. 1900-2007.* Pagès Editors SL. Lleida. ISBN: 978-84-9779-534-0

ALFAMA, E. CASADEMUNT, A. COLL-PLANAS, G. CRUZ, H. (2006): *Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials.* Barcelona: Icaria.

ALONSO MONTERDE, M. (coord.) (2009): *Libro blanco de la edificación sostenible en la Comunidad Valenciana.* Generalitat Valenciana. ISBN: 978-84-482-5143-7

ARROJO, P. NAREDO, J.M. (1997): *La gestión del agua en España y California.* Ed. Bakeaz. ISBN: 9788488949097

AZAGRA, J. ROMERO, J. (2007): *País complex.* València. Universitat de València. ISBN: 978-84-370-6425-4

AZAGRA, J. ROMERO, J. (2012): *Desde la margen izquierda.* PUV. ISBN: 978-84-370-8831-0

BALLESTEROS NAVARRO, B.J. GRIMA OLMEDO, J. LÓPEZ GUTIÉRREZ, J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, L. (2002): «Déficit hídrico y desequilibrio infraestructural, aspectos a considera en la planificación hidrológica. El caso de la Marina Alta (Alicante)». *Actas Reunión XI Congreso internacional de industria, minería y metalurgia. 4-7 Junio 2002*. Zaragoza. Edita Colegio de Minas del Norte. Asociación Nacional de Ingenieros de Minas de España. Barcelona.

BALLESTEROS NAVARRO, B.J. GRIMA OLMEDO, J. LÓPEZ GUTIÉRREZ, J. (2003): «Estado y evolución de los procesos de intrusión marina en la unidad hidrogeológica 08.47 Peñon-Montgó-Bèrnia (Alicante)» dins *Tecnologia de la intrusión de agua de mar en acuíferos costeros: países mediterráneos*. IGME. ISBN: 84-7840-470-8

BALLESTEROS NAVARRO, B. J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, L. COBOS FERNÁNDEZ, J.R. GÓMEZ GÓMEZ, J.R. LÓPEZ GUTIÉRREZ, J. (2001): «Gestión integral de recursos hídricos en la Marina Alta (Alicante)» dins *Las caras del agua subterránea. Tomo II*. Serie hidrogeología y aguas subterráneas. Ed. Medina y Carrera. ISBN: 84-7840-824-7

BARLOW, M. CLARKE, T. (2004): *El oro azul: las multinacionales y el robo organizado de agua en el mundo*. Ed. Paidós Iberica. ISBN: 9788449315350

BRU, C. COSTA, J. GISBERT, J.A. MAS, M.A. (1993): *Atlas de la Marina Alta*. Módulo de Promoción y Desarrollo Marina Alta. Instituto Universitario de Geografía. Universidad de Alicante. CAM. ISBN 84-7599-135-1

CARRIÓ, A.L. (1999): «Problemas económicos y sociales en la actualidad». *Historia de la Marina Alta*. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. *Información-Levante*.

CASQUETE, J. (2011): «Balance preliminar de la indignación». *El Viejo Topo*. Núm. 286, pàg. 19-25

COLINO CÁMARA, C. (2012): «Las administraciones públicas y los ciudadanos» dins OLMEDA, JA. PARRADO, S. COLINO, C. (2012) *Las administraciones públicas en España*. Valencia. Tirant lo Blanch. ISBN13:9788490046494

COLLER, X. (2000): *Estudio de Casos*. Colección Cuadernos Metodológicos núm. 30. Madrid: CIS.

CONFEDERACIÓ HIDROGRÀFICA DEL XÚQUER (CHX) (2007): *Plan Especial de Alerta y Eventual Sequia en la Confederación Hidrogràfica del Júcar*. Dirección General de Aguas, Ministerio de Medio Ambiente.

CONFEDERACIÓ HIDROGRÀFICA DEL XÚQUER (CHX) (2009): *Lluvias de octubre de 2007. Trabajos realizados por la Confederación Hidrogràfica del Júcar*. Ministerio de Medio Ambiente.

CONFEDERACIÓ HIDROGRÀFICA DEL XÚQUER (CHX) (2011): *Versión Preliminar: Plan Director de Defensa Contra las Avenidas en la Comarca de la Ma-*

rina Alta. Ministerio de Medio Ambiente.

COSTA MAS, J. (1977): *El Marquesat de Dénia*. Estudio geográfico. Departamentos de Geografía de la Universidad de Valencia y Alicante, Universitat de València. ISBN: 84-370-0041-6

COSTA MAS, J. (2008): «El marco geográfico, demográfico y económico de la comarca de la Marina Alta» dins *Historia de la Marina Alta, Tomo I*. Institut d'Estudis Comarcals. ISBN: 978-84-931704-4-8

CRUZ GALLACH, H. (2006): «Conflictos territoriales y movilizaciones ciudadanas: algunas reflexiones sobre las formas de gobernanza territorial actuales», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, núm. 48, pàg. 375-387.

DEL SAZ, S. FORNÉS, J.M. LLAMAS, M.R. (2002): *Régimen jurídico de las aguas subterráneas*. Ed. Mundi Prensa. ISBN: 9788484760153

DIRECCIÓN GENERAL DE PROTECCIÓN CIVIL Y EMERGENCIAS (2007): *Catálogo nacional de inundaciones históricas*. Cuencas del Tajo y Júcar. Fascículo 2. Ministerio del Interior.

ESPON (2006): *The spatial effects and management of natural and technological hazards in Europe*. ESPON Monitoring Comitee.

EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY (2006): *CORINE Land Cover*. Country profile Spain.

FARINÓS DASÍ, J. (2008): «Gobernanza Territorial para el desarrollo sostenible: Estado de la cuestión y Agenda». *Boletín de la A.G.E.* Núm. 46 - 2008, pàg. 11-32.

FARINÓS DASÍ, J. SÁNCHEZ CABRERA, J.V. (2010): «Cambios recientes en los instrumentos de la política territorial en la Comunidad Valenciana. Límites al renovado papel del paisaje, de la evaluación y de la participación en la ordenación del territorio». *Cuadernos de geografía*, ISSN 0210-086X, Nº 87, 2010, pp. 45-64

FERNÁNDEZ DURAN, R. (2005): *El Tsunami urbanizador español y mundial*. Ecologistas en Acción.

GINES, X. (2011): *Comunicant la revolta. Moviments Socials i mitjans de comunicació al País Valencià*. Edicions 96. ISBN: 978-84-92763-72-6

GIL OLCINA, A. RICO AMORÓS, A. (2007): *El problema del agua en la Comunidad Valenciana*. Generalitat Valenciana. Fundación Agua y Progreso. ISBN: 978-84-611-5317-6

GONZÁLEZ, J.J. REQUENA, M. (2005): *Tres décadas de cambio social en España*. Alianza Editorial. UNED. ISBN: 978-84-206-8393-5

HERNÁNDEZ SANCHO, F. (2010): «Què fem amb els recursos escassos? La reutilització de l'aigua». *Revista Mètode*, núm. 68. Universitat de València. ISSN: 1133-3987

IBARRA, P. (2005): *Manual de sociedad civil y movimientos sociales*. Madrid. Editorial Síntesis. ISBN: 9788497563246

JIMÉNEZ HERRERO, L. (DIR.) ET AL (2006): *Cambios de ocupación del suelo en España. Implicaciones para la sostenibilidad*. Observatorio de la Sostenibilidad en España. Ministerio de Medio Ambiente. ISBN: 84-8476-287-4

JIMÉNEZ SÁNCHEZ, M. (2005): *El impacto político de los movimientos sociales. Un estudio de la protesta ambiental en España*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas. ISBN: 9788474763775

LA CALLE MARCOS, A. *La adaptación española de la Directiva marco del agua*. Fundación Nueva Cultura del Agua. Panel Científico-técnico del seguimiento de la política de aguas. Convenio Universidad de Sevilla-Ministerio de Medio Ambiente.

LLOBELL, G. (2012): «La comarca sofreix, però aguanta». *Calendari dels brillants* 2013. pàg. 30-32.

LURI, J.L. SALA, J.A. (2003): *Calpe Tierras y Almas 3*. Ediciones Calpinas.

GARCÍA PEREZ, M. (2004): «El Deslinde de las Costas». *Anuario de la Facultad de Derecho*. U. A Coruña., ISSN 1138-039X, Núm. 2004. pàg. 391-422.

MARTÍN LEÓN, F. (2003): *Las gotas frías / DANA. Ideas y conceptos básicos*. Instituto Nacional de Meteorología.

MARTÍNEZ GIL, J.F. (1997): *La nueva cultura del agua en España*. Ed. Bakeaz. ISBN: 9788488949165

M.I. AYUNTAMIENTO DE DÉNIA (1979): *Memòria (1970-1979)*.

MONCHO, J. (2008): *La ciutat turística hui al País Valencià*. Comercial Dene. ISBN: 978-84-96545-71-7

MONTIEL MOLINA, C. (1990): «Desarrollo turístico, promoción inmobiliaria y degradación medioambiental en el municipio de Benitachell (comarca de La Marina)». *Investigaciones geográficas*. ISSN 0213-4691, Núm. 8, 1990, pàg. 113-130.

MORAN BARRADO, N. (1985): *Denia: La guerra del Agua y su origen*.

NEL·LO, O. (ED.) (2003): *Aquí, no! Els conflictes territorials a Catalunya, Barcelona*, Editorial Empúries. ISBN: 84-7596-380-3

NEL·LO, O. (2006): «Los conflictos territoriales en Cataluña. Orígenes, dinámica y alternativas» dins de Tarroja, A; Camagni, R. (coord.) (2006): *Una nueva cultura del territorio*. Diputació de Barcelona. ISBN: 84-9803-080-3

GARCIA, X. (2003): *Catalunya es revolta*. Barcelona. Angle Editorial. ISBN: 978-84-96103-17-7

ORTOLÀ, A. (2008): «La història no escrita de Los Baños de la Reina». *Monogràfic núm. 2 Banys de la Reina*. Institut d'Estudis Calpins. Ajuntament de Calp.

PASTOR, P. (1997): *Calp ayer y hoy*. Ayuntamiento de Calpe. Concejalía de Cultura. ISBN: 84-87979-02-5. 1997.

PEÑÍN, A. (1988): «La Marina. Metropoli rural o campo urbanizado». *Urbanismo COAM* Núm. 4. Madrid, pàg. 50.

PEÑÍN, A. (2006): *Urbanismo y Crisis. Hacia un nuevo planeamiento general*. Memorias Culturales. Escuela Técnica Superior de Arquitectura. ISBN: 84-934444-9-9

RAFET SORIANO, J.M. (2012): «El impacto de los movimientos *salvem*: el caso de Salvem Parcent», *Investigaciones Geográficas*, núm. 58, pàg. 59-87.

RICO AMORÓS, A.M. (2002): «Insuficiencia de recursos hídricos y competencia de uso en la Comunidad Valenciana». *Boletín de la AGE*, nº 33. Asociación de Geógrafos Españoles. ISSN: 0212-9426

RICO AMORÓS, A.M.(2007): «Tipologías de consumo de agua en abastecimientos urbano-turísticos de la Comunidad Valenciana». *Investigaciones geográficas*, nº 42. Universida de Alicante. Instituto Universitario de Geografía. ISSN: 0213-4691

RICO AMORÓS, A.M. HERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, M. (2008): «Ordenación del territorio, escasez de recursos hídricos, competencia de usos e intensificación de las demandas urbano-turísticas en la Comunidad Valenciana». *Documents d'anàlisi geogràfica*, nº 51. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia. ISSN: 0212-1573

RIPOLL BERENGUER, M.J. (2008): *Pressions i conflictes territorials en el litoral mediterrani: La Marina Alta*. Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant. ISBN: 978-84-7784-538-6

RODRÍGUEZ AIZPEOLEA, J. A. (1990): «Evolució i situació actual dels bancals abandonats en el Parc Natural del Montgo». Revista *Aguaites*, núm. 5, pàg. 29-54.

ROMÁN BARREIRO, E. (2004): *La participación pública en la gestión del agua. Agua, nuevas fronteras, nuevas visiones*. CAM. Obra Social. 2004.

ROMERO J (DIR), VERA F, OLCINA J, OBIOL E, SORRIBES J, SÁNCHEZ JV. (2008): *Diagnóstico técnico sobre funciones urbanas y desarrollo territorial en Dénia. I*. PUV. ISBN: 978-84-370-7044-5

ROMERO GONZÁLEZ, J. (2009): *Geopolítica y gobierno del territorio en España*. Tirant lo Blanc- Selección Crónica. ISBN. 978-84-9876-478-9.

SÁNCHEZ CABRERA, J.V. (2008): *Breu Història d'un Poble Turístic*. Monogràfic núm. 1. Institut d'Estudis Calpins. Ajuntament de Calp.

SÁNCHEZ CABRERA, J.V. *Informe d'Estadístiques Ràpides. Usos del Sòl, Infraestructures, Aigua i Habitatge*. Institut del Territori. Valencia. 2008-2009.

SÁNCHEZ CABRERA, J.V. (2011): «La Gestión Integrada de las Zonas Costeras: Un balance para la Comunitat Valenciana» dins FARINÓS, J. (ed. coord) (2011): *La gestión integrada de zonas costeras, ¿algo más que una ordenación litoral revisada?* Publicacions de la Universitat de València. ISBN 978-84-370-8009-3

SANTAMARINA CAMPOS, B. (2008): «Movimientos sociales: una revisión teórica y nuevas aproximaciones». *Boletín de antropología*, Vol. 22, núm. 39, pàg. 112-131. Universidad de Antioquia. Colombia. ISSN: 0120-2510

SEGURA BELTRÁN, F. (2009): «Geomorfología, inundacions y alteración antròpica del espacio inundable: el caso del riu Girona (Alacant, 2007) ». *Boletín de la Asociación Española de Geógrafos*, nº 49, pag. 83-103. ISSN: 0212-9426

SENDRA, F. ALMELA, J.M. (2006): *Els pous de reg de Pegó i les seues aigües*. Ajuntament de Pegó. Ed. El Bullent. ISBN: 978-84-96187-38-2

SIMÓ, C. GINER, J. (2012): *Un peu dins, un peu fora. La immigració de residents europeus al municipi de Teulada*. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta- Universitat de València. PUV. ISBN: 978-84-370-9049-8

SUCH CLIMENT, M.P. (1996): *Turismo y Medio Ambiente en el Litoral Alcantino*. T. Universitaris. Institut de Cultura Juan Gil-Albert. ISBN: 84-7784-218-3

TARROJA, A. CAMAGNI, R. (COORD.) (2006): *Una nueva cultura del territorio*. Diputació de Barcelona. ISBN: 84-9803-080-3

TARROJA, A. ESTEBAN, A. *Anuari Territorial de Catalunya*. Societat Catalana d'Ordenació del Territori. Institut d'Estudis Catalans. Generalitat Catalana, Diputació de Barcelona i Diputació de Tarragona (2003-2013).

TORRES ALFOSEA, F.L. (2002): «Conflictos en el litoral por la construcción de puertos deportivos. El caso de Jávea (alicante)» dins PUMARES FERNÁNDEZ, P. ASENSIO HITA, M.A. FERNÁNDEZ GUITIÉRREZ (COORD) (2002): *Turismo y transformaciones urbanas en el siglo XXI*. Pàg. 369-381

TORRES ALFOSEA, F.J. (1997): *Ordenación del Litoral en la Costa Blanca*. Publicaciones de la Universidad de Alicante. ISBN 84-7908-338-7. 1997.

URIOS, V. DONAT, P. VIÑALS, Mª J. (1993): *La marjal de Pegó-Oliva*. Pròleg de Víctor Navarro Matheu. 1993, 231 pàg. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.

VV.AA. (2009): *Participar: Com incidir en les decisions que afecten al territori*. Ed. Tres i Quatre. Institut del Territori. 2009. ISBN 978-84-7502-843-9

VERA REBOLLO, JF. (1987): *Turismo y Urbanización en el Litoral Alicantino*. Instituto Universitario de Geografía. Universidad de Alicante. Instituto de Estudios Juan Gil Albert. ISBN 84-505-6564-2

XAMBÓ, R. (2011): «Pròleg» dins GINES, X. (2011): *Comunicant la revol·ta. Moviments Socials i mitjans de comunicació al País Valencià*. Edicions 96.